

eoma značajan stub u izgrađivanju crnogorskog naroda i nacije, učvršćivanju i afirmisanju Crne Gore kao slobodne i nezavisne države, predstavljala je stoljećima autokefalna Crnogorska pravoslavna crkva, njena snaga autoriteta i uticaj na društvene tokove i procese.

Ruvima II Njeguša (1593-1637), kao i sve kasnije crnogorske mitropolite, na čelo Crnogorske pravoslavne crkve nije postavljao pečki patrijarh, niti mu je prerogative političke i klerikalne vlasti dodjeljivao Sultan carskom ispravom, ili, pak, neki drugi organ bilo koje strane države ili sile. Naprotiv, Opštercnogorski zbor je izabrao, svojom slobodnom i vrhovnom voljom Ruvima II Njeguša za vladiku crnogorskog. U načinu izbora i vršenja svojih dužnosti, kao i odgovornosti, ogledao se legitimitet mitropolitske i političke vlasti Ruvima II Njeguša i svih docnijih mitropolita u vrijeme postojanja Crne Gore kao teokratske države. Izbor crnogorskih vladika izjašnjavanjem Crnogoraca, okupljenih pod otvorenim nebom ispred Cetinjskog manastira, postaće tradicija i običajno pravo, od kojega neće biti odstupanja. Crnogorski narod postaće izvorni nosilac suvereniteta i vjekovima će slobodno odlučivati o izboru svojih političkih korifeja i duhovnih pastira.

U doba vladike Petra II Petrovića Njegoša, ruski dvorski savjetnik dr Aleksandar fon Rojc, profesor Pravnog fakulteta u Dorpatu, boravio je u Crnoj Gori. Zapisao je na jednom mjestu: "Crnogorska crkva je samostalna. Ne stoji pod vlašću ni patrijarha ni nekih drugih crkvenih poglavara, nego je arhipastir poglavar manastira i mirskih svještenika. Što se on posvećuje izvan svoje zemlje, to zavisi od okolnosti i shvatanja starog crkvenog pravila, a to nikako ne znači da je on nekome podložan".^[1]

Sultan Mustafa III je 11. IX 1766. godine beratom ukinuo Pečku patrijaršiju. Pošto je carigradski patrijarh Samuil I Hanceris (1764-1780) isplatio dugove Pečke patrijaršije, vrhovna vlast Turske Carevine subordinirala je njenu, već bivšu, teritoriju Carigradskoj (fanariotskoj) patrijaršiji. Tada je potonji patrijarh Pečke patrijaršije Kalinik II carigradskom patrijarhu Samuilu I Hancerisu podnio ostavku. Nestalo je tada Pečke patrijaršije. "Mitropoliti Crne Gore nijesu priznavali nad sobom vlast ni Porte ni Fanara. Otvorenim otporom i protiv Sultana i protiv Carigradske patrijaršije, oni su besprimjernom energijom i rijetkom smjelošću produžili i dalje izvodili veliko djelo oslobođenja svoga naroda. Davajući u neprekidnim borbama s uspjehom otpore i protiv Turske Carevine i svojih drugih neprijatelja i smatrajući sebe neograničenim gospodarima svoje uže domovine,

Mitropoliti Crnogorski zasnovali su u Crnoj Gori svoju nezavisnu teokratsku vladavinu".^[2]

Crnogorska mitropolija bila je izvan kanonskog i organizacionog ustrojstva i domašaja Carigradske patrijaršije. Crnogorska pravoslavna crkva odlikovala se eksteritorijalnošću u odnosu na Carigradsku patrijaršiju, koja je bila ekspozitura interesa Turske Carevine. "Carigradska patrijaršija nije pretendovala nad Crnogorskom crkvom, držeći se kanoničkog pravila da crkvene granice jedne nezavisne države nemaju ulaziti u granice druge nezavisne države".^[3]

Dr Nikodim Milaš (1845-1915), kanonista i crkveni velikodostojnik, u svojoj poznatoj knjizi "Pravoslavno crkveno pravo", pored ostalog piše: "Pored tih općih izvora, postoje još posebni izvori za pojedine crkve. Ovi izvori uslovljeni su položajem crkve u državama, i tiču se odnošaja crkve k državi i spoljašnje administracije crkvene. Zakoni, koji opredjeljuju odnošaj crkve k državi i određuju spoljašnju administraciju crkvenu, imaju u dotičnim državama značaj obaveznosti, kako za crkvu, tako i za državu, jer su izdani ili zajedničkom crkvenom i državnom vlašću, ili ih je izdala jedna od tih vlasti, a druga primila i potvrdila. po katalogu Carigradske patrijaršije, izdanom u aprilu 1855. godine, postojale su sljedeće pomjesne crkve sa svojom samostalnom upravom ili samoupravne crkve (autokefalne): 1. Carigradska, 2. Aleksandrijska, 3. Antiohijska, 4. Jerusalimska, 5. Kiparska, 6. Ruska, 7. Karlovačka, 8. Sinajska, 9. Crnogorska i 10. Crkva u Kraljevini Grčkoj. K ovima imaju se dodati od novijega doba: 11. Sibirjska, 12. Bugarska, 13.

Černovicko-dalmatinska, 14. Crkva u Kraljevini Srbiji i 15. Crkva u Kraljevini Rumuniji".^[4]

"Pri državnoj samostalnosti Crne Gore, i crkva u njoj, kojoj je poglavica u isto vrijeme bio i gospodar zemlje, smatrala se samostalnom u svome ustrojstvu i unutrašnjoj upravi, kao što je samostalna i danas. Samostalnost Cetinjske mitropolije priznala je i Carigradska patrijaršija".^[5]

Govoreći o "postavljanju prvih episkopa današnjih samostalnih pomjesnih crkava" dr Nikodim Milaš, između ostalog konstatuje da "Cetinjskog mitropolita imenuje knez crnogorski".^[6]

Dr Radoslav Grujić decidirano navodi da je Crnogorska pravoslavna crkva imala punu autokefalnost. To on sasvim jasno apostrofira i sljedećim tekstom: "Poslije ukidanja Pečke patrijaršije Sava Petrović je proglasio sebe samostalnim mitropolitom. Ovu samostalnost priznao je docnije Sveti Sinod Ruske pravoslavne crkve, a zatim i Carigradska patrijaršija".^[7]

Dr Radoslav Grujić je eksplicitan kada potencira: "Pošto je 1766. godine Pečka patrijaršija ponovo ukinuta, Crnogorska mitropolija nije bila podvlašćena Carigradskoj patrijaršiji ... već se oslonila na Rusku crkvu koja joj je priznala autokefalnost".^[8]

Carigradska patrijaršija je i izričito, oficijelno, sa stanovišta kanona, priznala autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve. Glavni argument za to predstavlja zvanični Katalog autokefalnih pravoslavnih crkava "Sintagma", koja je, po odobrenju Carigradske patrijaršije, objavljena u Atini 1855. godine. U atinskoj "Sintagmi" pod rednim brojem 9 navodi se Crnogorska pravoslavna crkva kao autokefalna.^[9]

"Za vrijeme vladiceanstva Petra I Petrovića Njegoša, Sveti Sinod Ruski priznao je Pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori potpuno nezavisnom kakva je i do današnjih dana ostala".^[10]

Opštercnogorski zbor je, sa svojeg oficijelnog vijećanja, 13. I 1804. godine, štiteći Petra Prvog i Crnu Goru, uputio protestno pismo ruskom Caru Aleksandru I. U tom obraćanju predstavnici crnogorskog naroda su izričiti: "Naš mitropolit nikada nije bio pod zapovijesti ruskog Sinoda, nego samo pod pokroviteljstvom Vašeg imperatorskog Veličanstva, a i to pod moralnim, i to tako da do sad nijesmo bili ni od koga branjeni: mjesto silne odbrane počinjemo trpjeti silno gonjenje. Sveti Sinod nema nikakvog prava nad arhijerejima, koji nijesu podvlasni, izvan predjela ruskih granica, đe je njihova vlast, i po ovome s našim arhipastirom nema nikakva posla".^[11]

U pismu "Praviteljstva suda crnogorskog i brdskog" ruskom oficiru Marku Iveliću, sa Cetinja 3. jula 1804. godine, kaže se, između ostalog, i ovo: "Naš gospodin Mitropolit ostao je sam za sebe u ovdašnjoj crkvi, nezavisan ni od kakve vlasti".^[12]

U nezavisnoj i međunarodno priznatoj Crnoj Gori, živjela je Crnogorska pravoslavna crkva na osnovu vlastitih legislativnih akata, uredbi, opštih pravila pravoslavnog crkvenog prava i starih običaja. U tom pogledu od fundamentalne važnosti je pomenuti: Ustav Svetog Sinoda u Knjaževini Crnoj Gori (1903.); Ustav pravoslavnih konsistorija u Knjaževini Crnoj Gori (1904.); Zakon o parohijskom svještenstvu (1909.). Status Crnogorske pravoslavne crkve regulisan je i: "Ustavom za Knjaževinu Crnu Goru" donešenom na Nikoljdan 1905. godine.

"Godine 1888. Mitropolit Mitrofan bio je izaslan od Knjaza Gospodara kao predstavnik Crnogorske crkve u Rusiju, u Kijev, da prisustvuje velikom slavlju ruskom - slavlju devetstogodišnjice primanja Hrišćanstva, i tom prilikom je, na dan 15. jula, služio službu Božju zajedno sa kijevskim mitropolitom Platonom i beogradskim Mihailom".^[13]

U članu 1. "Ustava Svetoga Sinoda u Knjaževini Crnoj Gori" iz 1903. godine se kaže: "Avtokefalna pravoslavna Mitropolija u Knjaževini Crnoj Gori, kao član jedine, svete, katoličanske i apostolske crkve, kojoj je pastironačelnik i glava Gospod i Bog naš Isus Hristos, čuva i održava jedinstvo u

dogmatima i u kanoničkim ustanovama sa svima drugima pravoslavnim, avtokefalnim crkvama, i ovo će jedinstvo ona čuvati i održavati do vijeka". O autokefalnosti Crnogorske pravoslavne crkve govore i članovi 2. i 15. pomenutoga Ustava.^[14]

U "Ustavu za Knjaževinu Crnu Goru" 1905. godine bilo je normirano u članu 40. sljedeće: "Državna vjera je u Crnoj Gori istočno pravoslavna. Crnogorska je crkva autokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane Crkve, ali održava jedinstvo u dogmama s istočno pravoslavnom Vaseljenskom crkvom. Sve ostale priznate vjeroispovijesti slobodne su u Crnoj Gori".^[15]

Na osnovu sporazuma između Vlade Kraljevine SHS i Carigradske patrijaršije od 18. marta 1920. godine "Sveti Arhijerejski Sinod Vaseljenske patrijaršije donio je odluku od 19. marta 1920. godine, broj 2056., kojom daje blagoslov na prisajedinjenje Ujedinjenoj Srpskoj pravoslavnoj crkvi eparhija u Južnoj Srbiji, Bosni i Hercegovini"^[16]. Vlada Kraljevine SHS isplatila je Carigradskoj patrijaršiji za taj pristanak milion i pet stotina hiljada zlatnih franaka. Tom odlukom Carigradska patrijaršija oslobađa od svoje vlasti i prisajedinjuje Ujedinjenoj Pravoslavnoj srpskoj crkvi eparhije koje su do tada bile pod njenom upravom "i priznaje proglašeno ujedinjenje autokefalnih Crkava Srpske, Crnogorske i Karlovačke, kao i dviju dalmatinskih eparhija"^[17]. "Tako autokefalne crkve - Crkva Kraljevine Srbije, Karlovačka i Crnogorska i neki djelovi crkve Bukovinsko-dalmatinske sjedinili su se 1920. godine"^[18]. "Sinod je priznao proglašenje ujedinjenih autokefalnih crkava: Srpske, Crnogorske i Karlovačke".^[19]

Proglašenje uspostavljene Srpske patrijaršije izvršeno je u Sremskim Karlovcima 12. (25.) septembra 1920. godine, u prisustvu regenta Aleksandra, predstavnika Vlade i skupštine Kraljevine SHS i mnogih klirika. Ubrzo potom, sastao se Arhijerejski Sabor Srpske patrijaršije 15. (28.) septembra 1920. godine, koji je donio odluku da se arhiepiskop beogradski i mitropolit Srbije Dimitrije Pavlović proglasi *ipso jure* prvim patrijarhom Srpske patrijaršije. U toj odluci navode se razlozi za takav potez i, pored ostalog, kaže se: "Slično tome postupalo se i kod osnivanja nacionalnih autokefalnih oblasti u svima pravoslavnim državama. Tako su uzdignute katedre na stupanj autokefalne arhiepiskopije u prestonim gradovima Atini za crkvu u Kraljevini Grčkoj, u Beogradu za crkvu u Kraljevini Srbiji, na Cetinju za crkvu u Crnoj Gori, u Bukureštu za Rumuniju, u Sofiji za Bugarsku, a u Rusiji dignut je arhijerejski presto druge prestonice u Moskvi na stupanj patrijaršije".^[20]

Carigradska patrijaršija je, za vrijeme Melentija IV, izdala 19. februara 1922. godine tomos kojim se izuzimaju ispod njezine dotadašnje kanonske uprave eparhije koje su poslije balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata teritorijalno i politički pripale Kraljevstvu SHS i kojim se priznaje ujedinjenje pravoslavnih crkava sa Pravoslavnom crkvom Kraljevine Srbije. Pored ostaloga, u tom dokumentu se navodi da se "priznaje proglašeno jedinstvo autokefalnih crkava: Srpske, Crnogorske i Karlovačke, kao i dviju dalmatinskih eparhija"^[21]. U Kanonskom pismu Vaseljenskog patrijarha Melentija IV i Svetoga Sinoda vasseljenske patrijaršije od 24. februara 1922. godine (broj protokola 1036.) kojim se priznaje uzdizanje Srpske pravoslavne crkve Kraljevstva SHS na stepen Patrijaršije kaže se i ovo: "Posavjetovavši se o tom pitanju po dužnosti sa našim Svetim Sinodom pohvalismo želju crkve i države i priznali smo korist, koju pravoslavlje može imati od takvog uzdignuća, a način postupanja našli smo da je u saglasnosti više sa crkvenom ekonomijom (oportunšću), nego li sa preciznošću kanonskog reda".^[22]

Prije nekoliko godine obnovljena je autokefalna Crnogorska pravoslavna crkva. Na Lučindan 31. oktobra 1993. godine na Crnogorskom saboru pod otvorenim nebom, na Cetinju, ispred dvorca kralja Nikole I Petrovića Njegoša, u duhu tradicije, Crnogorci su izabrali za svojega crkvenog poglavara Gospodina Antonija Abramovića, tadašnjeg klirika Ruske pravoslavne crkve u Kanadi (Toronto). Nakon smrti blaženopočivšeg Antonija Abramovića, Crnogorci su izabrali aklamacijom na Badnji dan, 6.

januara 1997. godine za svojega novog crkvenog starješinu Gospodina Miraša Dedeića, tadašnjeg svještenika Grčke pravoslavne crkve sa službom u Rimu. Gospodin Miraš (Mihailo) Dedeić je 15. marta 1998. godine, u sabornom hramu Svete Paraskeve u Sofiji, kanonski rukopoložen za episkopa Crnogorske pravoslavne crkve. Hirotoniju je izvršio, sada već blaženopočivši, patrijarh Bugarske pravoslavne crkve Njegova Svetost Gospodin Pimen. Pored njega u rukopolaganju Mihaila Dedeića za episkopa obnovljene Crnogorske pravoslavne crkve prisustvovali su: Inokentije, mitropolit sofijski, Genadij, mitropolit dorostolski i još pet episkopa i četiri svještenika. Ta hirotonija imala je podršku i blagoslov Ukrajinske pravoslavne crkve. Patrijarh Pimen je tada, uz ostalo, rekao: "Našem Svetom Sinodu bila je velika čast da rukopoložimo arhimandrita Mihaila za episkopa Crnogorsko-primorskog i ja mu želim da u službi Hrišćanstva nosi sa sobom pravu snagu Hristove slobode"^[23]. O razlozima koji su opredijelili Bugarsku pravoslavnu crkvu da rukopoloži Mihaila Dedeića za episkopa Crnogorske pravoslavne crkve govorio je i Anatolij Balačev, glavni sekretar i portparol Svetog Sinoda Bugarske pravoslavne crkve. ^[24]

P.S.: Ovaj tekst je u formi zvaničnog dokumenta upućen Bugarskoj pravoslavnoj crkvi.

FUSNOTE:

- [1] Dr Dragoje Živković, "Istorija crnogorskog naroda", Tom II, Cetinje, 1992, str. 541.
- [2] Dr Gavriilo Dožić (1881-1950), velikodostojnik Crnogorske pravoslavne crkve u vrijeme njenog postojanja i kasniji patrijarh Srpske patrijaršije je ovo zapisao 1935. godine u Predgovoru knjige "Poslanice Svetoga Petra mitropolita cetinjskog". Taj Predgovor objavljen je i u knjizi Mitra M. Džakovića, "Životno djelo patrijarha srpskog Gavriila", Pariz, 1983. godine.
- [3] Ž. M. Marinković i J. Igumanović, "Istorija opšte hrišćanske i Srpske pravoslavne crkve", Beograd, 1934., str. 131. Štampano po odobrenju Svetog arhijerejskog Sinoda Srpske pravoslavne crkve i po preporuci glavnog Prosvjetnog savjeta. Ova knjiga je bila udžbenik za učenike Bogoslovije.
- [4] Dr Nikodim Milaš, "Pravoslavno crkveno pravo", Bar, 1998., str. 132.
- [5] Dr Nikodim Milaš, op. cit. str. 297-298.
- [6] Dr Nikodim Milaš, op. cit. str. 320. U vrijeme teokratske Crne Gore mitropolita je na Opštercnogorskom zboru birao narod, a kada je Crna Gora postala sekularna država u doba knjaza Danila Petrovića (1852-1860) i u eri vladavine knjaza/kralja Nikole Petrovića (1860-1918) mitropolite Crnogorske pravoslavne crkve postavljao je Knjaz Gospodar, kao vrhovni organ centralne državne vlasti.
- [7] Dr Radoslav Grujić, "Pravoslavna Srpska crkva", Beograd, 1920., str. 140.
- [8] Dr Radoslav Grujić, "Crnogorska mitropolija", objavljeno u knjizi "Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka", prof. Stanoja Stanojevića, Zagreb, 1929., str. 923.
- [9] G. A. Rali i M. Potli, "Sintagma", t. V, Atina, 1855, str. 529. Na atinsku "Sintagmu" se poziva i dr Nikodim Milaš u navedenoj knjizi (str. 132.).
- [10] Jevrosije Popović i dr Mojsije Stojkov, "Opća crkvena istorija sa crkveno-statističkim dodatkom", knjiga II, Sremski Karlovci, 1912., str. 642.
- [11] Pismo ruskom Caru Aleksandru I potpisano je od strane guvernadura Vuka Radonjića i ostalih crnogorskih glavara. Ono je integralno objavljeno i u ovim knjigama: Milorad Medaković, "Povjesnica Crne Gore od najstarijeg vremena do 1830.", Zemun, 1850., str. 151-155; Jan Vaclik, "Suverenitet Crne Gore i savremeno međunarodno pravo u Evropi", CID, Podgorica, 1996., str.

144-150.

[12] Pismo "Praviteljstva suda crnogorskog i brdskog" ruskom oficiru Marku Iveliću potpisano je od strane: guvernadura Vuka Radonjića, svih serdara, vojvoda, knezova, barjaktara, visokih crkvenih ličnosti. Na tom pismu utisnut je pečat na kojemu je pisalo: "Pečat opšti crnogorski". U cjelini to pismo je objavljeno: "Zapisi", knjiga XXII, sv. 5, Cetinje, 1939.; Dimitrije Milaković, "Istorija Crne Gore", Pančevo, 1860., str. 180-185.; Jan Vaclik, navedeno djelo, str. 144-150.

[13] "Pedeset godina na prestolu Crne Gore 1860-1910", Cetinje, 1910., str. 100.

[14] "Ustav Svetoga Sinoda u Knjaževini Crnoj Gori", Cetinje, K. C. Državna štamparija, 1904.

[15] "Ustav za Knjaževinu Crnu Goru" od 1905. godine, II izdanje, Cetinje, K. C. Državna štamparija, 1907., str. 12.

[16] Ta odluka objavljena je u cjelini u beogradskom "Glasniku", službenom listu Srpske pravoslavne patrijaršije, br. 7., god. I, od 1.(14.) oktobra 1920. godine, str. 99-100.

[17] "Glasnik", br. 7, Beograd, 1.(14.) oktobar 1920., str. 100. Vidjeti i : Dr Dušan K. Petrović, "Ujedinjenje Srpske crkve i obnova patrijaršije", Beograd, 1969., Izdanje Svetog arhijerejskog Sinoda Srpske pravoslavne crkve.

[18] Sergije Troicki, "Suština i faktori autokefalije", Beograd, 1933.

[19] Dr Branko Petranović, "Kraljevina Jugoslavija 1918-1941", Nolit, Beograd, 1990.

[20] "Glasnik", Službeni list Srpske pravoslavne patrijaršije, br. 7., god. I, Beograd, 1. (14.) oktobar 1920., str. 102.

[21] Ovaj Tomos Vaseljenskog patrijarha Melentija IV i Svetog Sinoda Vaseljenske patrijaršije u Carigradu od 19. februara 1922. godine (broj protokola 1148.) nedvosmisleno dokazuje da je Crnogorska pravoslavna crkva imala kanonsku autokefalnost.

[22] Sve ovo ukazuje da je postupak stvaranja Srpske patrijaršije bio praćen brojnim neregularnostima sa stanovišta kanona. U tom poslu veliki upliv igrao je i novac.

[23] "Lučindan", glas Crnogorske pravoslavne crkve, br. 1., Cetinje, 1998., str. 6.

[24] "Lučindan", glas Crnogorske pravoslavne crkve, br. 1., Cetinje, 1998., str. 6-10.